

**SOSYAL GELİŞİM DÜZEYLERİ FARKLI
REFAH DEVLETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Süleyman ÖZDEMİR*

ÖZET

II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ve giderek gelişen refah devletlerine paralel bir şekilde, refah devleti ile ilgili çalışmaların da artmaya başladığı, özellikle küreselleşmenin doğduğu 1970 ve 1980'li yıllarda bu çalışmaların daha da önem kazandığı görülmektedir. Giderek artan refah devleti ile ilgili bu çalışmalarda, farklılaşan refah devleti rejimleri ile ilgili tartışmalar büyük bir ilgi çekmiş; refah devletlerini sınıflandırma / modellendirme uğraşısı, son yıllarda karşılaştırmalı sosyal politikanın merkezine yerleşmiş bulunmaktadır. Araştırmacılar, ülkeleri, değişik rejimler ve modeller altında (2-8 arası) sınıflandırmaya çalışmaktadır. Ancak, farklı kişilerce değişik açılardan sınıflandırma çalışmaları yapılmış ve yapılıyor olsa da, birçok bilimadamı ve araştırmacı tarafından en çok benimsenen tasnifi, Esping-Andersen'in gerçekleştirdiği görülmektedir.

ABSTRACT

Studies about "welfare state" began to increase parallel to developments of welfare states after World War II. Especially in 70's and 80's, which globalization began to emerge, these studies gained more importance. Issues in these studies and debates between researchers on welfare regimes attracted a big attention of those who concerned. Recently, efforts towards classification of welfare states located at the center of social policy. Researchers classified countries under different regimes and models (differing from 2 to 8 categories). The most adopted one which most of the researchers and writers cite in their work is the classification made by Esping-Andersen.

GİRİŞ

Modern refah devletleri ile ilgili çağdaş çalışmalar 1970'lerde başlamıştır¹. Tarih, politika, ekonomi, sosyoloji gibi değişik bilim dallarında uğraş veren araştırmacılar, bazı ülkelerdeki sosyal politikaların kökeni ve gelişimi ile uzunca süre ilgilenmişler ve bununla ilgili birçok eserler vermişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, refah devleti konularında bir dizi ufukaçıcı çalışmalar gerçekleştirilmiştir². 1970'lere gelindiğinde ise, bu konunun teorik boyutları ortaya çıkmaya başlamıştır³. Bu çalışmaların bir kısmı ise, refah devletlerinin sınıflandırılması / kategorizasyonu üzerinde durmaktadır.

Refah devletleri incelendiğinde, uygulamada birbirinden farklı kriterlere dayalı olarak geliştikleri görülmektedir. Yapılan çalışmalara göre, gelişmiş ülkeler, sosyal gelişmişlik açısından, belirli nitelik ve kriterlere göre sınıflandırılmış farklı refah devleti kategorilerine girmektedir.

Gerçekten, bu ülkelere ve bunların ekonomik ve sosyal gelişimlerinin karmaşıklığına bakıldığında, farklı refah devletlerinin neden ve nasıl ortaya çıktıkları açıkça görülmektedir. Bu yüzden, bu konu üzerinde düşünürken hiç unutulmamalıdır ki, ekonomik, politik ve kültürel koşullara bağlı ulusal farklılıklar hep var olmuş (hâlâ vardır) ve bu farklılıklar refah rejimlerinin gelişimleri üzerinde doğrudan etkide bulunmuştur. Yine bu durum, niçin çok sayıda refah devleti sınıflandırmasının olduğunu ve refah devleti ile ilgili sayısız yorumların bulunduğunu da açıklamaktadır⁴.

Dolayısıyla bütün bu hususlar, çok sayıda ve farklı türlerde refah devleti türleri / modelleri / rejimlerini ortaya çıkarmıştır. Refah

¹ Refah devleti ile ilgili yapılan karşılaştırmalı çalışmalar ve refah devletlerini sınıflandırma çabaları, şimdiye kadar gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ülkeler, zengin istatistikî bilgilerin var olduğu ve çok fazla araştırmacının yaşadığı ülkelerdir. Ancak, bu ülkeler dışında da refah konularına artan oranda ilgi duyulmuştur.

² Myles ve Quadagno, bu araştırmacılara örnek olarak Wilensky ve Lebeaux (1958), Kerr ve arkadaşları (1960), Pryor (1968), Rimlinger (1971) ve Heclö (1974)'yu vermektedir.

³ Bazı araştırmacılar, aslında refah devletleri ile ilgili ilk teorik yaklaşımların daha önceden bazı kişilerce (1944'de Polanyi ve 1949 ve 1964'de Marshall) yapıldığını, sonraki çalışmaların bunların yeniden keşfi mahiyetinde olduğunu belirtmektedir.

⁴ Bent Greve, **Historical Dictionary of the Welfare State**, London: The Scarecrow Press, 1998, pp. 3-4.

rejimleri, neredeyse her bir ülkede birbirinden oldukça farklı bir biçime bürünmüştür.

Araştırmacılar, kaç tür refah rejimi olduğunu ve hangi ülkelerin hangi refah rejimleri altında yer aldığını tespit etmeye çalışmışlardır. İzlenen refah politikalarını takip etmişler, bu politikaların istatistiksel analizi ile ülkeleri rejim türlerine göre gruplandırmışlar, rejim türlerini ve refah devletlerinin gelişimini açıklayıcı teoriler ortaya koymuşlardır⁵.

Ülkeleri bazı özelliklerine göre gruplandırma, çok güvenilir bir sınıflandırma olmayacaktır belki, ama bazı sosyal hizmet şablonlarını anlamamıza yardımcı olacaktır⁶. Her ülkenin kurumsal yapısı, kendine özel ve farklı bir refah devleti biçiminin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Örneğin, Japonya başta olmak üzere, Uzak Doğu’da iş piyasasının değişmez ilkelerinden birisi olan ömürboyu istihdam garantisi ya da devletin tüm bireyleri istihdam etme yükümlülüğünü üstlendiği İsveç’deki durum, bu ülkelerde nasıl bir refah devleti rejiminin oluşturulduğunu belirlemektedir⁷.

Refah sınıflandırması çalışmaları yapılırken, terminolojide kullanılan terimlerin farklılaştığı görülmektedir. Kullanılan terimler; refah devletleri (welfare states), refah rejimleri (welfare regimes), refah dünyaları (worlds of welfare), refah modelleri (welfare models), refah sistemleri (welfare systems) vb.’dir. Aslında, bunlar arasında belirgin olmasa da farklılıklar vardır. Örneğin, Esping-Andersen, çalışmalarının hedefinin refah rejimlerini tespit etmek olduğuna vurgu yapmakta, refah rejimlerinin, refah devletlerinden daha geniş bir kavram olduğunu ifade etmektedir⁸.

Diğer yandan, realitede, hiçbir ülkenin mükemmel şekilde bir kategoriye uygun düşmeyeceği de unutulmamalıdır. Çünkü, hiçbir

⁵ Alexander Hick, Lane Kenworthy, **Varieties of Welfare Capitalism**, LIST Working Paper Series, No: 316, New York: Syracuse University, August 2002, p. 1.

⁶ Paul Spicker, “Social Policy”, **An Introduction to Social Policy**, (Çevrimiçi): <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/socpolf.htm>, 13.03.2003, p. 2.

⁷ Tülay Arın, “Sosyal Hakların Emekgücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, **Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği**, İstanbul: TMMOB Yay., 6–7–8 Ekim 1997, s. 198.

⁸ Ülkelerin zamanla nasıl farklılaştıklarını gösteren çok yararlı bir çalışma için bkz.: Süleyman Özdemir (Çev.), “Avrupa Sosyal Güvenliğinde Değişen İlkeler”, (Jochen Clasen, Wim van Oorschot), **Sosyal Siyaset Konferansları**, 48. Kitap, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 273–313.

ülkenin sosyo-ekonomik yapısı zaman içerisinde durgun özellikler göstermez, farklı zamanlarda farklı rejim türleri içerisinde değerlendirilebilir⁹. Diğer yandan, bir ülke, aynı zamanda birden fazla kategoriye uygun özellikler de gösterebilir. Örneğin, liberal rejim sınıflandırması altında yer alan ABD ve İngiltere, aslında aynı gruba kolaylıkla koyulamaz. Çünkü, İngiltere, İskandinav modeline çok daha yakın olan bir evrensel Ulusal Sağlık Sistemi (National Health System-NHS)’ne sahiptir¹⁰.

Aşağıda, refah devletlerini kategorize etmeye yönelik çalışmalara, özellikle de bunların içinden açık bir şekilde öne çıkan Gøsta Esping-Andersen’in sınıflandırma çalışmalarına yer verilecektir.

I. REFAH DEVLETİ İLE İLGİLİ İLK SINIFLANDIRMA GİRİŞİMLERİ

Giderek artan refah devleti ile ilgili çalışmalarda, en çok ilgi, farklılaşan refah devleti rejimleri ile ilgili tartışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Refah devletlerini sınıflandırma / modellendirme uğraşısı, son yıllarda karşılaştırmalı sosyal politikanın merkezine yerleşmiş bulunmaktadır. Araştırmacılar, ülkeleri, değişik rejimler ve modeller altında (2–8 arası) sınıflandırmaya çalışmaktadır. Ancak, refah rejimlerini kategorize etmenin orijin olarak kime / kimlere kadar gittiği de çok açık değildir.

Aşağıda çok ayrıntılı bir şekilde ele alınan Gøsta Esping-Andersen’in “üç farklı refah rejimi”ni ayırtan çalışması ortaya çıkana kadar, farklı kişilerce değişik açılardan, dünya üzerindeki refah devletlerini sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Ancak, refah devleti sistemlerinin sınıflandırılmasına ilişkin olarak, bilimadamı ve araştırmacılar tarafından en çok benimsenen tasnif¹¹, Esping-

⁹ Martin Powell, Armando Barrientos, “Theory and Method in the Welfare Modelling Business”, Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on **Welfare Reforms for the 21st Century**, Oslo, 5–6 April 2002, pp. 7–9.

¹⁰ Keith Pringle, “Europe and Social Welfare”, Chapter 1 in **Children and Social Welfare in Europe**, Buckingham: Open University Press, 1998, p. 11. & Didier Fouarge, **Costs of Non-Social Policy: Towards an Economic Framework of Quality Social Policies – and the Costs of Not Having Them**, Report for the Employment and Social Affairs DG, January 2003, pp. 1–49, p. 11.

¹¹ Karşılaştırmalı refah devleti araştırmalarında, Esping-Andersen’in “üç refah rejimini” temel alan birçok araştırma vardır. Örneğin, 1999 yılında Goodin ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen “The Real World of Welfare Capitalism” adlı araştırma, üç ülkeyi Esping-

Andersen'in "Three Worlds of Welfare Capitalism" adlı kitabında ana hatları çizilen sınıflandırma olmuştur.

Bu konudaki ilk çalışmalar, Wilensky ve Lebeaux'un 1958'de yazdığı ve refah devletlerini iki türe ayıran çalışmaya kadar götürülebilir. Bu iki araştırmacı, sosyal refah kurumlarına "kalıntı" (residual) ve "kurumsal" (institutional) bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Kalıntı refah rejimi yaklaşımına göre, normalde refah sağlama gereken kurumlar olan aile ve piyasa bu işlevini yerine getiremediğinde, refah sağlama rolü devlete düşmektedir. Kurumsal refah rejimi yaklaşımına göre ise, normal olan devletin refah sağlama işlevidir. Bu işlev, modern sanayi toplumlarının en önde gelen görevidir¹².

Daha sonra, Richard Titmuss¹³ tarafından refah devletleri farklı bir yaklaşımla üçe ayrılmıştır¹⁴. Bu ayırım, refah devletlerini "kalıntı refah modeli" (residual welfare), "endüstriyel başarı-performans modeli" (industrial achievement-performance), "kurumsal-yeniden bölüşümcü model" (institutional redistributive) olarak ele almaktadır¹⁵.

Kalıntı refah modeli, muhtaç durumdakilere temel yardım ya da hizmetler sağlamada, devletin piyasaya müdahale etme rolünü sınırlandırmakta, yalnızca yoksullar için minimal bir devlet yardımı öngörmektedir. Aynen, Wilensky ve Lebeaux'un tasnifinde olduğu gibi,

Andersen'in refah rejimi sınıflamasına göre incelemektedir. Bu ülkeler; ABD (liberal), Hollanda (sosyal demokrat) ve Almanya (muhafazakar)'dır. Detaylı bilgi için bkz.: Robert E. Goodin, Bruce Headley, Ruud Muffels, Henk-Jan Dirven, **The Real Worlds of Welfare Capitalism**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

¹² Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 2.

¹³ Richard Titmuss, **Social Policy, b.a.**, Ayrıca belirtmek gerekir ki, bazı araştırmacılara göre, refah rejimi çalışmalarının kökeni, esas olarak Titmuss'un 1958'deki çalışmasına kadar götürülebilir. Titmuss'un bu çalışmasının künyesi ise şu şekildedir: Richard Titmuss, **Essays on the Welfare State**, London: Allen and Unwin Publ, 1958.

¹⁴ Esping-Andersen, refah rejimi sınıflandırmasını, Titmuss'un önceki dönemlerde yaptığı bu üç farklı refah modeline dayandırmaktadır. Titmuss, bu farklı modellerin sadece kısa bir şablonunu çıkarmış, Esping-Andersen ise, üç modelini, ulusal refah rejimlerini ve uluslararası farklılıkları açıklamak üzere kullanmıştır.

¹⁵ Christopher Pierson, "Contemporary Challenges to Welfare State Development", **Political Studies**, 1998, Issue: XLVI, p. 778.

iki doğal hizmet sağlayıcı olan piyasa ve aile başarısız kaldığında, devlet geçici olarak refah sağlamalıdır¹⁶.

Endüstriyel başarı modeli ise, daha ziyade sosyal sigorta ilkesine uygulanmaktadır; sosyal devletin sunduğu yararları, istihdama ve sigorta kurumlarına aidat ödemeye / katkıda bulunmaya bağlı kılmaktadır. Bireyler, sosyal refah hizmetlerinden yararlanabilmek için ekonomik olarak aktif çalışıyor olmalıdır. Bu model, hak etme, kazanılmış statü farklılıkları, çalışma performansı ve verimlilik temeline dayalı olarak sosyal gereksinimlerin karşılanmasında sosyal refah kurumlarına önemli bir rol vermektedir. Statükoyu ve var olan ayrıcalıkları korumayı amaçlamaktadır¹⁷.

Kurumsal modelde ise, refah devleti, gereksinime bağlı olarak vatandaşlara evrensel hizmetler sağlamaktadır. Bunun için devlet, yeniden dağıtıcı sosyal politikalar uygulayarak, evrensel hakları garanti ederek ve bütün vatandaşlara kamu hizmetleri sağlayarak, piyasanın geliri paylaşmasına müdahale etmektedir. Bu modelin amacı, eşitlik, sosyal bütünleşme ve dayanışmayı gerçekleştirmek, aynı zamanda da damgalamayla birlikte gelen kötü etkileri bertaraf etmektir¹⁸.

Refah devletlerini sınıflandırmada kullanılan bir diğer yaygın ayırım, sosyal koruma sağlamada finansmanı kimin üstlendiğine göre devletleri üçe ayırmaktadır. Bunlar kısaca, her çalışanın sosyal refah hakkını, kendisinin ya da işverenin ödediği katkıya bağlı kılan "Bismarck Modeli" (Bismarckian Model); bir ülkenin tüm nüfusuna yönelik genel bir sigorta anlamına gelen "Beveridge Modeli" (Beveridgian Model) ile bu ikisinin karışımından oluşan "Karma Model" (Hybrid Model)'dir¹⁹.

Furniss ve Tilton²⁰ da yine üç tür refah rejimi ayırımı yapmıştır. Bunlar; "pozitif devlet" (positive state), "sosyal güvenlik devleti" (the social security state) ve "sosyal refah devleti" (social welfare state)'dir.

¹⁶ Bernhard Ebbinghaus, Philip Manow, "Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism", **Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA**, London: Routledge, 2001, p. 8.

¹⁷ Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 3.

¹⁸ Ebbinghaus, Manow, **a.g.e.**, p. 8.

¹⁹ Ali Nazım Sözer, **Türkiye'de Sosyal Hukuk**, Ankara: Kamu-İş Yay., 1994.

²⁰ N. Furniss, T. Tilton, **The Case for the Welfare State**, Bloomington: Indiana University Press, 1977.

Bu üç rejim tipine örnek olarak ABD, İngiltere ve İsveç'i örnek olarak göstermişlerdir. Bu rejimlerin herbiri, farklı araçlar, müdahale biçimleri, yararlanan gruplar ve farklı sosyal politika vizyonuna sahiptir²¹.

Cinsiyete dayalı olarak refah devletlerini sınıflandıran çalışmalar da vardır. Jane Lewis, bazı Avrupa refah devletlerini karşılaştıran alternatif bir tipoloji inşa etmiştir²². Bu tipoloji, "ekmeği kazanan erkek modeli" (male-breadwinner²³ model) çevresinde çeşitli benzerliklere sahip bu ülkelerin sosyal politikalarının, cinsiyet ayrımına dayalı "ekmek kazanan erkek" ve "ev işleri yapan kadın" ayrımı etrafında yapılandırılmıştır. Lewis, bu tür refah rejimlerini üç başlık altında sınıflandırmaktadır: "güçlü", "ılımlı" ve "zayıf" ekmeği kazanan erkek modeli. Bu sınıflandırmaya göre Lewis, kadınlara yönelik açık ayrımcılık biçimlerinin birçoğunun kaldırılmasına rağmen, İngiltere'yi güçlü bir "ekmeği kazanan erkek devleti" olarak görmektedir. Lewis'in sınıflandırmasında, Fransa, "ekmeği kazanan erkek devleti" anlamında ılımlı bir devlet olarak karakterize edilmiş, İsveç ise en zayıf erkek merkezli ülke olarak tespit edilmiştir.

Benzer bir katkıyı Orloff²⁴ da geliştirmiştir. O da, mevcut sosyal politika önlemlerinin cinsiyet farkları açısından ele alınmasına daha fazla duyarlı olacak rejimleri öneren feminist anlayış ile mevcut temel anlayışı uzlaştırmanın yollarını aramaktadır. Orloff, refah dağıtımının bir boyutu olarak aileye, ücretli ve ücretsiz işgücü açılarından cinsiyete dayalı devlet tutumuna ve refah vatandaşlığı ve dekomüdfikasyonla alakalı yaygın kavramların cinsiyet farkları açısından körlüğüne dikkatleri çekmektedir²⁵.

Alexander Hicks de, refah rejimlerinin en iyi şekilde iki türe indirgenerek sınıflandırılabilirliğini öne sürmektedir. Onun

²¹ Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 3.

²² Jane Lewis, "Gender and the Development of Welfare Regimes", **Journal of European Social Policy**, Vol.: 2, Issue: 3, 1992, pp. 159-173.

²³ "Breadwinner" terimi, İngilizce'de, ailedeki diğer üyelerin geçimini sağlamak üzere para kazanan kişi anlamına gelmektedir. Çoğu ülkede ve sosyal sistemlerde, bu özellikle erkek anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, refah devletini cinsiyet bakış açısından inceleyen çalışmalarda "male-breadwinner model" (ekmeği kazanan erkek modeli) kavramsallaştırması ortaya çıkmıştır. (Bkz.: Greve, **a.g.e.**, p. 19.)

²⁴ Ann Orrloff, "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States", **American Sociological Review**, Issue: 58, 1993.

²⁵ C. Pierson, **a.g.e.**, p. 781.

sınıflandırmasına göre, Esping-Andersen'in ilk iki kategorisi (sosyal demokrat ve liberal refah rejimleri) temel olarak iki boyuta sahiptir; bunlar evrensel yararlar ve gelir araştırmasıdır (income-test). Bu boyutlar, birisinde zayıf, diğerinde ise kuvvetlidir. Sosyal demokratik ülkelerde herkese yönelik "düz oranlı" yararlar sözkonusudur, bu yüzden gelir araştırması programları kullanılmaz. Liberal ülkelerde ise emeklilik maaşları ve sağlık sigortası özel sektöre dayanmaktadır. Bu ikisi birlikte, Hicks'in sınıflandırmasında "gelişimci liberalizm" (progressive liberalism) ismini almakta, ikinci tür ise "geleneksel muhafazakarlık" (traditional conservatism) olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel muhafazakarlık, Esping-Andersen'dekinden (muhafazakar-Kıta Avrupası refah rejimleri) farklı olarak, cömert ve uzun ömürlü işsizlik ödenekleri, işverenlerin sosyal sigorta vergi yükleri, toplu pazarlık kapsamının genişlemesi üzerinde de durmaktadır²⁶.

Bir başka refah rejim çalışması, çok yakınlarda Wildeboer Schut²⁷ ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Daha farklı değişkenler kullanan bu araştırmacıların ulaştığı sonuç da, Esping-Andersen'in çalışmasında olduğu gibi, üç tür refah rejiminin (artı Hollanda - hem korporatist özellikler hem de sosyal demokratik özellikler göstermektedir) varlığı olmuştur.

Bütün bu çalışmaların yanısıra, birçok araştırmacının, Esping-Andersen'in tipolojisini spesifik programlara veya program gruplarına uygulamaya çalıştığı görülmektedir²⁸. Kimi durumda, Esping-Andersen'in refah rejim türleri ile elde edilen bulgular başarılı bir şekilde uygunluk göstermiş, kimi durumda ise göstermemiştir. Bu araştırmaların hatası, refahın bir bütün olarak (yani çok değişkenli olarak) incelenmesinin kaçırılmış olmasıdır.

II. ESPING-ANDERSEN'İN TEMEL ÜÇLÜ SINIFLANDIRMASI

Refah devletlerini gruplandırma başvurulacak temel klasik kaynakların başında, Gøsta Esping-Andersen'in oldukça ünlü olan iki

²⁶ Hick, Kenworthy, **a.g.e.**, p. 15.

²⁷ J. Wildeboer Schut, J. Vrooman, P. Beer, **On Worlds of Welfare**, The Hague: Social and Cultural Planning Office Publ., 2001.

²⁸ Örneğin, Goodwin (1997) zihinsel tedavi hizmetlerini; Kleinman (1996) konutu; Anttonen ve Sipilä (1996) sosyal bakım hizmetlerini; Gornich ve arkadaşları (1997) ve Ditch ve arkadaşları (1998) çocuk bakım hizmetlerini; Gough (2001) sosyal yardım sistemlerini ve Gallie ve Paugam da (2000) iş piyasası politikalarını incelemiştir.

çalışması²⁹ gelmektedir³⁰. Şimdi klasik hale gelen ilk kitabında, Esping-Andersen, çok geniş bir kurumlar ve programlar dizisinden oluşan refah devletlerine yönelik yeni bir kavramlaştırma çalışması yapmış, bunu “refah rejimleri” (welfare regimes) terimi ile ifade etmiştir.

Esping-Andersen, kitabında 3 tür refah rejimi ayrımı yapmaktadır. Liberal refah modeli (ABD, İngiltere), muhafazakar veya Kıta Avrupası refah modeli (Fransa, Almanya, Belçika) ve sosyal-demokratik veya İskandinav refah modeli (İsveç, Danimarka). Aslında, bu üç yeni refah rejiminin, Titmuss’un üç rejimi ile benzerliği dikkatleri çekmektedir. “Liberal model” ile “kalıntı modeli”, “muhafazakar model” ile “endüstriyel başarı-performans modeli”, “sosyal demokratik model” ile “kurumsal yeniden bölüşümcü model” arasında benzerlikler vardır. Aradaki temel farklılık, Titmuss’un refah devletine daha dar bir bakış açısı ile yaklaşması, Esping-Andersen’in ise, devlet-piyasa bağına içerecek şekilde sınırları genişletmesidir³¹.

²⁹ Gøsta Esping-Andersen, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Oxford: Polity Press, 1990. & Gøsta Esping-Andersen, **Social Foundations of Postindustrial Economies**, New York, Oxford University Press, 1999.

³⁰ Esping-Andersen, 1999 yılında yayınladığı ikinci kitabında, analizlerini daha berraklaştırmıştır. 1990’daki kitabında yer alan fikirlerini açık bir şekilde yeniden gözden geçirmiş, yapılan eleştirilere değinmiştir. Bu kitapta, devlet ve piyasaya aileyi de ekleyerek (welfare mix), refah sağlayan ana kurumları genişletmiştir. “Refah devleti rejimleri” (welfare state regimes) kavramını da “refah rejimleri” (welfare regimes) olarak kısaltmıştır. 1990’daki kitapta “tabakalaşma” (stratification) olarak ifade edilen konu, yeni kitapta geniş anlamda “sosyal risk” halini almıştır. Bilgi için bkz.: Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 4.

³¹ Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 4.

Tablo 1: Esping-Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi

Rejim	“Liberal”	“Muhafazakar”	“Sosyal Demokrat”
Önde gelen örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi temeli	Klasik liberalizm	Muhafazakar sosyal politika	Sosyalizm / Marksizm
Dekomüdfikasyon ³²	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal politika sağlayan kurumlar	Piyasa (kalıntısalsal)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Bernhard Ebbinghaus, Philip Manow, “Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism”, **Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA**, London: Routledge, 2001, p. 8. & Rebecca A. Van Voorhis, “Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research”, **Journal of Sociology and Social Welfare**, Vol.: XXIX, No: 4, December 2002, p. 5.

Esping-Andersen’in üçlü rejim sınıflandırmasındaki ayrımın temeli, refah devletlerinin üzerine inşa edildiği farklı mantıkta yatmaktadır. Kuzey Avrupa ülkelerinde yaygın olan sosyal demokratik refah modeli (İskandinav modeli), sağlık vb.’yi piyasa ilişkilerinden bağımsız kılmaya çalışmaktadır. Evrensel bir hak talepleri sistemine dayanmaktadır.

Kıta Avrupası’nın muhafazakar refah devleti sistemi ise, korporatist bir sistemdir; sosyal hakları piyasadaki dekomüdfike

³² “Dekomüdfikasyon” (decommodification): “Piyasadaki bağımsız olma durumu”nu gösterir bir kavramdır. Temel gereksinimlerin piyasa dışından sağlanabilmesi, piyasa dışına çıkartılabilmesini ifade etmektedir. Yani, piyasada kişiler ne durumda olursa olsun, belirli sosyal haklara sahip olmalı ve bireyler / aileler iş piyasasına katılma koşulu olmaksızın iyi bir yaşam standardı sürdürebilmelidir. Türkçeye, “mallsallaştırmama” olarak çevrilebilir. Kavram, özellikle Esping-Andersen tarafından, çeşitli refah devleti türlerini sınıflandırmak amacıyla kullanılmıştır. Bkz.: Esping-Andersen, **The Three Worlds...**, **a.g.e.**, pp. 21–22.

etmemesine rağmen, yine de piyasanın sınırlı bir eleştirisini içermektedir (“sosyal piyasa ekonomisi”). Evrensel bir sistem yerine, sigorta sistemi ve varlık araştırmasına (means-test) dayalıdır. Piyasa risklerinden sistematik olarak korunmayı getirirse dahi, hâlâ sosyal eşitsizlikler üretmeye eğilimlidir.

Anglo Amerikan demokrasilerinde geçerli olan liberal (veya piyasa merkezli) model ise, klasik yoksulluk yasalarının bir uzantısıdır ve basit anlamıyla piyasadan kaynaklanabilecek olumsuz etkilere tampon olmaya çalışmakta ve büyük oranda refahın özel olarak örgütlenmesine dayanmaktadır.

Esping-Andersen’e göre, refah rejimleri arasındaki en temel farklılıklar, üç politik geleneği yansıtmaktadır. Liberal görüş sahipleri “kalıntı” (residual) bir refah devleti anlayışını (devlet, çalışma müşevviklerini ve bireysel tercihi sınırlayarak “özgür” piyasalara müdahale etmemelidir); Muhafazakar ve Hristiyan Demokrat görüş sahipleri “para yardımıyla destekleme” (subsidiarity) anlayışını; Sosyal-Demokrat görüş sahipleri ise “evrensel” (universal) ve “yeniden dağıtıcı” (redistributive) bir refah devleti anlayışını önplanda tutmaktadır³³.

Liberal refah devleti, bireysel kendi kendine yardım ve piyasa kazançlarına müdahale etmemek için, bütün vatandaşlarına görece olarak düşük düz oranlı yararlar sunmakta, dolayısıyla, dekomüdfikasyon düzeyi (sosyal gereksinimlerin, örneğin devlet gibi piyasa dışı kurumlar tarafından sağlanabilmesi) düşük bulunmaktadır. Muhafazakar refah devletleri ise orta düzeyde bir dekomüdfikasyon düzeyine sahiptir. Bu devletler, değişik mesleki ya da sosyal gruplara, büyük oranda istihdam ve katkıya dayalı geniş sosyal transfer ödemeleri sağlamaktadır. Son olarak, Sosyal Demokratik işçi hareketleri (diğer sosyal gruplarla, özellikle çiftçilerle birlikte), tüm vatandaşlara evrensel sosyal yararlar ve geniş kamu hizmetleri sağlayan evrensel İskandinav refah devletlerini doğurmuştur³⁴.

Aşağıda, hakkında şu ana kadar bir miktar bilgi verilen Esping-Andersen’in üç tür refah rejimi tek tek ele alınacak, daha sonra bu

sınıflandırma girişimine yönelik çeşitli eleştiriler ve katkılara yer verilecektir.

Tablo 2: Esping-Andersen’in Değişen Refah Devleti Sınıflandırması

1990’da Yaptığı Sınıflandırma		
Sosyal Demokrat	:	Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda
Liberal	:	Amerika, Kanada, İsviçre, Avustralya, Japonya
Muhafazakar	:	İtalya, Fransa, Avusturya, Almanya, Belçika
Sınıflanmayanlar	:	İrlanda, Yeni Zelanda, İngiltere
1999’da Yaptığı Sınıflandırma		
Evrensel	:	Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, Hollanda ve (bir dereceye kadar) İngiltere
Kalıntı	:	Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Amerika ve (bir dereceye kadar) İngiltere
Sosyal Sigorta	:	Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya
Sınıflanmayan	:	İrlanda, İsviçre

Kaynak: Gøsta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton-N.J.: Princeton University Press, 1990, p. 74. & Gøsta Esping-Andersen, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, New York: Oxford University Press, 1999, pp. 85-86.

A. Liberal Refah Rejimleri

Esping-Andersen, refah rejimlerini 3 genel gruba ayırmaktadır. Bunlardan birisi olan “liberal refah rejimleri” (liberal welfare regimes), “kalıntı refah rejimleri” ve “Anglo-Sakson model” olarak da adlandırılmakta ve piyasa mantığı tarafından şekillenmektedir. Devletin vatandaşlara sağladığı yararlar asgari düzeyde olup, genellikle gelir araştırmasına bağlıdır ve yararlananları damgalayıcıdır. Eğilimi, daha az harcama yönünde olup, ABD, Kanada ve Avustralya bu türün önde gelen örnekleridir. İngiltere ve Yeni Zelanda da bir dereceye kadar bu tür refah rejimine sahiptir³⁵.

³³ Ebbinghaus, Manow, a.g.e., pp. 7-8.

³⁴ A.e., p. 9.

³⁵ C. Pierson, a.g.e., p. 778; & Peter Taylor-Gooby, “Zor Zamanlarda Sosyal Devleti Desteklemek: Hesabı Kim Ödeyecek?”, (Çev.: Şenay Gökbayrak), *Journal of European Social Policy*, Vol.: 11, No: 2, May 2001, (Çevrimiçi): <http://www.fisek.org/birliktelikler-yerelstkgorusler-gokbayrak2.php>, 29.03.2003, s. 2.

Liberal refah devletlerinde, vatandaşlar esas itibariyle bireysel piyasa aktörlerini meydana getirirler. Piyasa ilişkilerini sosyal haklarla değiştirmek konusunda isteksizlik vardır ve vatandaşlar kendi refahlarını piyasada aramaları için teşvik edilirler. Devlet, son çare olarak başvurulacak bir merci görevi üstlendiğinden, yalnızca en kötü durumda olanlara gelir transferi yapılmakta, dolayısıyla temel sosyal yardım programları gelir araştırmasına (income-test)³⁶ başvurmayı gerekli kılmakta ve sosyal sigorta yararları oldukça mütevazi bulunmaktadır³⁷.

Bu ülkelerde devlet, İskandinav ülkelerinde olduğu gibi, ne tam istihdam amacına sahiptir, ne de muhafazakar ülkelerde olduğu gibi, sosyal sorunlarla karşılaştığında tazmin etme / gidermeyi öngörmektedir. Devlet, her yol tüketildikten sonra hâlâ sosyal sorunu gideremeyenlerin başvuracağı bir son çare, bir telafi merciidir³⁸.

Liberal refah rejimi kapsamındaki ülkelerde, sosyal demokrat refah rejimi ülkelerinden farklı olarak, kamu sektörü istihdamının düşük, özel sektör istihdamının ise OECD ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranları görece olarak yüksektir. Vergi oranları düşük düzeylidir. Sınırlı refah devleti olanakları dolayısıyla da herhangi bir finansman krizi ile karşılaşmamaktadır. Sendikaların genel olarak güçsüzleştiği bu ülkelerde, ücretler arasında orta ya da yüksek düzeyde farklılıklar, gelir dağılımında da adaletsizlik gözlenmektedir. Temel sorunları ise, artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluktur. Sınırlı ya da orta düzeyli sosyal refah harcamalarının sözkonusu olduğu liberal refah rejimlerinde, sosyal refah programlarının geliri telafi özelliği oldukça sınırlıdır, yalnızca minimum gelir garantisi sağlamaktadır. Bu modele zaman zaman “gece bekçisi devleti” olarak değinilmektedir, çünkü devlet sadece çok sınırlı bir düzeyde müdahalede bulunmaktadır³⁹.

³⁶ “Income-test” ya da “Means-test”: Sosyal yardım programlarına başvuran kişilerin, kamu fonlarından yararlanıp yararlanamayacağını belirlemek üzere, bu kişilerin şahsi kaynaklarıyla alakalı resmi bir araştırmadır.

³⁷ Myles, Quadagno, a.g.e., p. 40. & Pringle, a.g.e., p. 9.

³⁸ Mahmut Bilen, “Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2002, s. 125.

³⁹ Şermin Marangoz, “Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler”, (Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2001, s. 103–104.

Sonuç olarak, liberal refah modeli, piyasa çözümlerine yönelmekte, özel refah önlemlerini norm olarak teşvik etme stratejisi izlemekte, piyasa başarısızlıklarında kamu sorumluluğunu sınırlandırmaktadır. Ulusal sağlık hizmeti hariç, hakim anlayış, devletin yalnızca muhtaç durumda olanları seçerek, onlara yarar sunması anlamına gelen kalıntı refah devleti yaklaşımıdır. Dolayısıyla, gelir araştırmalarının gittikçe zorlaştırılmasıyla, vatandaşlar özel refah piyasasına katılmaya teşvik edilmektedir. Çalışma yaşamı dışında kalan insanlara yönelik sosyal refah hizmetleri, ancak muhtaç olup olunmadığının araştırılması sonucunda sözkonusu olabilmekte ve son derece minimum düzeyde bulunmaktadır⁴⁰.

Anglo-Sakson refah ülkelerinden İngiltere’ye bakılırsa, bu ülkenin mütevazi koruma düzeyleri, güçlü komüdifikasyon teşvikleri ve hedef kitleye yönelik düzenlemeleri ile tanındığı görülmektedir. İngiltere’de ortalama sosyal harcamaların AB ortalamasının üzerinde olduğu doğrudur. Ulusal Sağlık sistemi bütün nüfusun ihtiyaçlarını karşılar ve sunulan yararlar görece olarak geniştir. Ancak, İngiliz refah devletinin kurumsal mantığı, diğer Sosyal Avrupa türlerinden farklıdır. “Beveridge” tarzı yararların düz-oranlı yapısı ve bunlarda kapsam açısından gözlenen kaçaklar, 1980’ler boyunca muhafazakar hükümetlerin sosyal korumanın sinsice kalıntısallaşmasını (yani devletin en son çare olarak başvurulacak bir kurum haline gelmesini) ve düşük ücretli-düşük nitelikli işlerin genişlemesini desteklemelerine yol açmıştır. Evrensel yararlar erimeye terkedilmiş, orta sınıflar devletçe yürütülmeyen özel sigorta sektörüne (örneğin emeklilik aylıklarında) yönlendirilmiş ve gelir testine (araştırmasına) dayalı yararlar önemli oranda artırılmıştır. Düşük ücretli işçilerin gelirlerine ek olarak da ücret destekleri ortaya çıkmıştır. Evrensel desteğin erimesi, diğer Avrupa ülkelerinin karşılaştıkları maliyet problemlerine bir çözüm olarak kabul edilmiştir. Ücret desteği, özel istihdamda genişlemeyi (özellikle hizmet sektörü) beslemiştir. Ancak, eşitsizlik ve yoksulluk düzeyleri de son derece artmıştır⁴¹.

⁴⁰ Gøsta Esping-Andersen, “Towards the Good Society, Once Again?”, **Why We Need a New Welfare State?**, (Ed.: Gøsta Esping-Andersen), New York: Oxford University Press, 2002, p. 15.

⁴¹ Maurizio Ferrera, Anton Hemerijck, Martin Rhodes, “Recasting European Welfare States for the 21st Century”, **European Review**, (Special Issue on “The Future of the Welfare State”), (Ed. Stephan Leibfried), 2000, p. 431. & Refah rejimlerinin İngiltere’deki durumuna ilişkin olarak ayrıca bkz.: Jochen Clasen, Wim van Oorschot, “Changing Principles in European

B. Muhafazakar-Korporatist Refah Rejimleri

Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika bu türe uygun düşecek refah sistemlerine sahiptir. Almanya, genelde bu türle ilgili değerlendirmelerde ele alınan temel örnektir⁴².

Bu rejim tipi birçok farklı ad alır; “muhafazakar-korporatist refah rejimleri” (conservative-corporatist welfare regimes), “sosyal sigorta modeli”, “Kıta Avrupası modeli”, “kurumsal refah rejimleri”, “Bismark ülkeleri modeli⁴³”, “Alman modeli” ve daha yakın zamanlarda ise “Hristiyan Demokratik rejimler” gibi.

Terimin klasik Avrupa bakışaısından anlamı muhafazakarlıktır, çünkü kapitalizm öncesi kökenlerini Kıta Avrupası'nın kraliyet rejiminin elitlerinde bulmak mümkündür. Orijini itibariyle anti-liberaldir⁴⁴, çünkü piyasa verimliliğinden çok, geçmişten miras kalmış hiyerarşik sosyal düzeni muhafaza etmekle daha çok ilgili bulunmaktadır. Sosyal haklar geniştir ve özel refah düzenlemelerinin (piyasa) yalnızca marjinal bir rolü sözkonusudur.

Diğer yandan, bu rejim türü korporatisttir, çünkü en azından kökenlerine bakıldığında, bu haklar ve ayrıcalıkların sınıf ve statü bazında farklılıklar gösterdiği ve gelirin yeniden dağılımının marjinal olduğu görülmektedir. Bu devletler, bir yandan piyasanın önceliğini reddeden, diğer yandan devlet yardımı prensibi üzerine vurgu yapan ve sosyal refahın merkezi olarak ailenin önceliğini esas alan Hristiyan Demokratik (örneğin Katolik) doktrinler tarafından güçlü bir şekilde etkilenmişlerdir. Bu ülkelerdeki sosyal harcamalar, liberal refah devletlerdekinden önemli bir oranda daha fazladır ve gelir transferleri,

Social Security”, Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on **Welfare Reforms for the 21st Century**, Oslo, 5–6 April 2002, pp. 1–24.

⁴² Pringle, a.g.e., p. 9.

⁴³ Bu modelin temeli, dünyada ilk defa 1881 yılında Almanya'da Başbakan Bismark tarafından ortaya atılan sosyal güvenlik programlarına dayandığından, bu adla da anılır olmuştur. Bismarck Sistemi ve Almanya'daki uygulamasıyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Ali Nazım Sözer, **Sosyal Devlet Uygulamaları**, Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yay., 1997.

⁴⁴ Aslında, muhafazakarlığın liberalizmden çok da farklı olmadığı söylenebilir. Aralarındaki temel fark, muhafazakarların devlete veya ilahi güce itaat, dayanışma, piyasada oluşan fiyata adalet kaygısıyla müdahale (adil fiyat), geleneğe ve mevcut kurumlara sahip çıkma gibi noktalarda farklı bir çizgi izliyor olmasıdır. (Bkz.: Paul Spicker, “The Politics of Welfare”, **An Introduction to Social Policy**, (Çevrimiçi): <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/politics.htm> 13.03.2003, p. 3.)

erkek aile reislerinin gelir gereksinimlerini karşılamada yeterlidir. Kadının istihdamını (çocuklarına kreş hizmetleri sunarak) ve kadınlara iş sağlamayı kolaylaştıran sosyal hizmetler mütevazidir. Hem toplam istihdam düzeyi, hem de kadınların işgücüne katılım oranları düşüktür⁴⁵.

Bu modeli benimseyen ülkeler, çalışma hakkı, yani istihdamı yüksek tutma hedefi yerine, sosyal güvenlik hakkını, yani sosyal sorunları sosyal güvenlik yoluyla giderme yöntemini benimsemişlerdir. Ancak, sosyal güvenlik hakkı da yine çalışma ve gelir düzeyiyle ilgilidir. Devlet, çeşitli nedenlerle gelir kaybına uğrayan bireylere, çözüm olarak yeni istihdam olanakları sunma yerine, çözümü tazmin ve telafi edici politikalarda aramaktadır. Dolayısıyla devlet, bireyleri iş piyasasına giriş ve orada kalmaya teşvik edecekken, iş piyasasından çıkışa ve hatta piyasaya girmemeye teşvik etmektedir⁴⁶.

Öte yandan, “muhafazakar / korporatist refah devletleri”, piyasayla irtibatı anlamında daha az bağımlıdır, fakat vatandaşlarına sağladığı yararlar bakımından kademeli bir süreç sözkonusudur ve yeniden dağıtıcı etkisi çok önemsiz bulunmaktadır. Birçok durumda, bu korporatist rejimler Kilise gelenekleri tarafından biçimlendirilmektedir. Kilise ile bu yakınlık, onların aileye ve cinsiyete karşı muhafazakar tutumlarını belirleme yanında, sosyal politikaya olan bakışaçlarında da belirleyici olmaktadır⁴⁷.

Genelde, doğrudan bir şekilde olmasa da, devlet bu tür rejimlerde önemli bir kurumdur. Finansal refah olanakları, vergilere dayanmaktan ziyade, sosyal sigorta ilkesine dayanmakta, bu tür refah sistemlerinin Katolik partilerin tarihsel olarak güçlü olduğu ve sol partilerin de görece zayıf olduğu ülkelerde ortaya çıktığı belirtilmektedir⁴⁸.

Kıta Avrupası refah modelinin herkesçe bilinen özelliği, refah sorumluluğunda geleneksel aileye verdiği önemdir. Aile, muhafazakarlar için toplumsal yaşamdaki en önemli ve en temel kurumdur. Bu husus, en güçlü olarak Güney Avrupa ülkelerinde, en zayıf olarak da Belçika ve Fransa'da gözlenebilir. Bundan dolayı, ekmeği

⁴⁵ Myles, Quadagno, a.g.e., p. 40.

⁴⁶ Tülay Arın, “Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi”, **Türkiye’de Bütçe Harcamaları**, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1996, s. 63–64.

⁴⁷ C. Pierson, a.g.e., p. 778; & Taylor–Gooby, a.g.e., s. 2.

⁴⁸ Pringle, a.g.e., p. 9.

kazanan erkek çok büyük değer yüklenmektedir. Evli kadınların iş piyasasına katılımı teşvik görmemektedir. Aile yanında, istihdamla bağlantılı sosyal sigorta da insanları korur. Bu ülkelerde, aynı zamanda güçlü bir istihdam garantisi de sözkonusudur. Ancak, sosyal sigorta, kadınlara ve düzensiz iş kariyeri olan işçilere yetersiz güvenlik sağladığı için eleştirilmektedir⁴⁹.

Muhafazakar görüş sahiplerinin aslında refah devletine bakışının çok da olumlu olmadığı bilinmektedir. Bunun başlıca nedeni, refah devletinin, başta toplumu birarada tutan ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında başat bir rol oynayan ailenin bozulmasına yol açması, diğer taraftan kilisenin, gönüllü kuruluşların ve yerel yönetimlerin gerilemesine neden olmasıdır. Bu görüşe göre, refah devletinin büyümesi ile aile yapısının parçalanması arasında doğrudan bir ilişki sözkonusudur.

Aile ve diğer sosyal politika sağlayıcı kurumlar yerine, devletin sosyal refah hizmetlerini sunmaya başlaması ile birlikte, insanlar, bu tür devlet olanaklarını bir hak olarak görmeye başlamış ve bunları devletten beklemeye başlamıştır. Gereksinim sahiplerine aynı ve nakdi olarak sağlanan bu tür refah devleti olanaklarının genişlemesi, eşlerin birbirlerinden boşanmalarına, bazı babaların eş ve çocuklarına olan sorumluluklarını yerine getirmemelerine, yalnız yaşayan ebeveynlerin sayısının artmasına, nikahsız doğan çocukların ve genç yaşta hamile kalan kızların sayılarının sürekli büyümesine vb. yol açmıştır.

Kıta Avrupası'nda, sigorta bazlı geliri telafi edici düzenler sözkonusu olduğundan, hizmetler esas itibarıyla katkıya dayalı finans sistemiyle yürütülmektedir. Cömert sigorta hakları (emeklilik sistemleri), standart işçi ücretlerinden yüksek katkı paylarının kesilmesini gerektirmektedir. Yüksek katkı payları, işletmeleri istihdam yaratmaktan alıkoymakta, işçilerin erken emekliliği için baskılar oluşturmakta ve yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkmasını engellemektedir. Mali yük oluşturması nedeniyle hem kamu sektöründe, hem de yüksek ücret yapıları nedeniyle özel sektörde artırılamayan istihdam olanakları, ücret maliyetlerini daha da yükselten

pasif gelir koruma planları (işsizlik, hastalık, sakatlık ve erken emeklilik planları) dolayısıyla daha da düşmüştür⁵⁰.

C. Sosyal Demokrat Refah Rejimleri

“Sosyal demokrat refah rejimleri” (social democratic welfare regimes), “evrensel refah rejimleri”, “İskandinav modeli” ya da “modern refah rejimleri” olarak da adlandırılmaktadır. Bu rejim türünün öndegelen ülkesi İsveç'tir. Bu nedenle “İsveç Modeli” adıyla anıldığı da olmaktadır. Diğer ülkeler ise Norveç, Danimarka, Hollanda ve Finlandiya'dır.

Bu tür rejimlerde öne çıkan ilkeler, evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arasında eşitliklerdir. Yararlar, büyük oranda, yüksek vergi düzeyleri getiren ve temel refah aktörü durumunda olan devlet tarafından sağlanmaktadır. Orta sınıf ve çalışan sınıf için yüksek yararlar sözkonusudur⁵¹. Minimum gereksinimlerin karşılanmasına dayalı bir eşitlikten ziyade, gereksinimlerin yüksek düzeyde karşılanması ile oluşacak eşitliği hedefleyen bir refah devleti anlayışı hakimdir⁵². Bu modelde aynı zamanda, sosyal eşitlikle ekonomik etkinliğin en iyi şekilde kombine edildiği de gözlenmektedir⁵³.

Sosyal demokratik refah devletleri, devletin yoğun sosyal haklar sağladığı, özel refah düzenlemelerinin ise marjinal bir düzeyde olduğu bir toplum modelini temsil etmektedir. Ancak, haklar korporatist olmaktan ziyade evrenseldir, dolayısıyla statü farklılıklarını korumadan ziyade, vatandaşların eşitliğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, Kıta Avrupası modelinin tersine, gelirin yeniden dağıtımı ve herkese yüksek düzeyde gelir güvencesi sağlama üzerinde önemle durulmaktadır⁵⁴.

Bu ülkelerde toplam istihdam düzeyi yüksektir. Devletin öncelikli sosyal politikalarının başında tam istihdam politikaları gelmektedir. Bu modelde, refah devleti uygulamalarının odağı iş piyasalarıdır. İstihdam içinde kamu istihdamı, OECD ülkeleri ortalamasının iki katıdır (ancak, özel sektör istihdamı ise ortalamasının biraz altındadır). Kadınların işgücüne katılım oranları yüksektir. Bu nedenlerden ötürü, “istihdam

⁵⁰ Ferrera, Hemerijck, Rhodes, a.g.e., p. 432.

⁵¹ Pringle, a.g.e., p. 9.

⁵² Esping-Andersen, *The Three Worlds...*, a.g.e., pp. 27–28.

⁵³ Bilén, a.g.e., s. 122.

⁵⁴ Myles, Quadagno, a.g.e., p. 40.

⁴⁹ Esping-Andersen, “Towards the Good Society...”, a.g.e., p. 16.

genişletici refah devleti modeli” ya da “tam istihdam sağlayıcı refah devleti modeli” olarak da adlandırılmaktadır⁵⁵.

Yine, yüksek vergi oranları sözkonusudur. Güçlü sendikalar, düşük vasıflı işçilerin dahi görece yüksek ücretler almalarına, dolayısıyla gelir dağılımının daha adil bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. İşsizlik, yaşlılık ve refah önlemleri gerektiren diğer durumlarda, cömert bir sosyal refah devleti anlayışı ile hareket edilmektedir⁵⁶.

İskandinav refah modeli, devlete verdiği önem ile uluslararası alanda eşsizdir. Ailelerin güçlendirilmesini ve bireylerin daha fazla bağımsız olmalarını amaçlamaktadır. Aynı zamanda, vatandaşların refah gereksinimlerini, mümkün olduğunca piyasadan bağımsız kılmaya (dekomüdfite etmeye) çalışmaktadır. Bu modelin üç karakteristiği vardır: Evrensel gelir garantisi, sosyal sigorta ve son derece gelişmiş hizmetler (çocuk, özürlü ve yaşlılara yönelik). İskandinav refah rejimleri, devlet gelirleri ve harcamalarına bağlıdır. Belçika ile birlikte İskandinav ülkeleri, yaşlı ve çocukların yoksulluğunu asgariye indirebilmiş az miktardaki OECD ülkeleri arasında yer almaktadır. Örneğin, İsveç’te yaşlıların yalnızca % 0,5’i, Finlandiya’da % 4’ü, Norveç’te ise % 5’i yoksulluk sınırının altındadır⁵⁷.

Bu ülkelerin önemli ve dikkati çekici bir özelliği, önleyici tedbirlere yapılan oldukça başarılı yatırımlardır. Diğer bir özelliği ise, diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak, yaşlılardan daha çok gençlere yönelik sosyal politika uygulamalarına ağırlık vermeleridir⁵⁸.

İskandinavya ülkeleri, 1990’lı yıllardan beri, yüksek ve artan maliyetli cömert programları ve iş piyasalarının (özel istihdam için daha fazla talep yaratılmasına yardımcı olunmasını) yeniden yapılandırılmasını isteyen baskılarla boğuşmaktadır. Halkın, refah devletine verdiği yüksek seviyede destek dolayısıyla, bu ülkedeki

⁵⁵ John D. Stephens, “The Scandinavian Welfare States: Achievements, Crisis, and Prospects”, **Welfare State in Transition: National Adaptations in Global Economies**, (Ed.: Gösta Esping-Andersen), London: Sage Publ., 1996, p. 34.

⁵⁶ Marangoz, **a.g.e.**, s. 101-102.

⁵⁷ Esping-Andersen, “Towards the Good Society...”, **a.g.e.**, p. 34.

⁵⁸ Gösta Esping-Andersen, “After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy”, **Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies**, (Ed.: Gösta Esping-Andersen), London: Sage Publ.s, 1996, p. 14.

reform çabaları, daha pragmatik ve problem çözücüdür. Bu yaklaşım temel olarak, maliyetlerin düşürülmesi konusu üzerinde durmuştur. Bu açıdan bakıldığında, evrensel sosyal yararların önemli derecede sorgulanmadığı, ancak, emeklilik maaşları noktasında Bismarkyen geleneğe doğru önemli adımlar atıldığı görülmüştür. Primler ve ivazlar arasındaki ilişki hem İsveç’te hem de Finlandiya’da kuvvetlendirilmiştir⁵⁹.

D. Genel Değerlendirme

Refah devleti büyüklüğü açısından bir sıralama yapılırsa, genelde İsveç, Danimarka ve Norveç’in üstlerde, ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda’nın ise altlarda yer aldığı görülmektedir. İngiltere ise ortanın biraz altında bir yeredir. Refah modelleri açısından sıralama yapılırsa, Esping-Andersen’in yaptığı geçerli sınıflandırmaya göre, “sosyal demokrat refah modeli”, sıralamanın üstünde yer almakta, onu “muhafazakar refah modeli” izlemekte, en alt sıralarda ise “liberal refah modeli” yer almaktadır.

Refah devletleri ile ilgili araştırmalarda, bu devletleri ölçümleme ve sınıflandırmada genelde “sosyal refah harcamaları” dikkate alınmıştır. Ancak, Esping-Andersen, daha önceki çalışmalarda yapıldığı gibi, sosyal harcama düzeyleri üzerinde yoğunlaşmanın yanıltıcı olabileceğini, refah devletlerindeki farkı tam olarak yansıtmayacağını belirtmektedir⁶⁰. Çünkü, örneğin sosyal harcamaların yüksek olduğu Avustralya gibi ülkelerde, aslında bu yüksekliğin yalnızca belirli bir sınıfa / gruba / alana (Avustralya’da memurlara) yönelik olabileceği görülmektedir. Bu nedenle, Esping-Andersen kendi yaptığı sınıflandırmasını “dekomüdfikasyon” (sosyal gereksinimlerin, örneğin devlet gibi piyasa-dışı kurumlar tarafından sağlanması) adını verdiği ve birey ya da ailelerin piyasadan bağımsız olarak belirli bir yaşam düzeyine ulaşmasını öngören bir göstergeye bağlamıştır⁶¹.

⁵⁹ Ferrera, Hemerijck, Rhodes, **a.g.e.**, p. 431.

⁶⁰ Ona göre, düşük harcamalarda bulunan “eli sıkı devlet” ile büyük harcamalar yapan “cömert devlet” arasında açıkça belirgin bir çizgi yoktur. Hangi kaynaklar ve imkanların (yeniden) dağıtılabileceği ile ilgili şartlar ve koşulları düşünmek için harcama düzeylerinden daha öteye bakmak gereklidir. Bu yüzden, farklı türlerdeki refah devleti rejimlerine bakmak zorunludur. Bkz.: C. Pierson, **a.g.e.**, p. 778.

⁶¹ **A.e.**, p. 19.

Esping-Andersen, 1980'li yılların başlarında, oldukça zengin kapitalist demokrasiler olan 18 refah devletini ele alarak, onların yalnızca görece cömertlik ve harcamalarla birbirlerinden ayırtedilemeyeceğini, aynı zamanda daha temele inerek, devlete, piyasaya ve aileye refah fonksiyonları yüklemeye bu ülkelerde var olan kurumsal mantıkla da birbirlerinden ayırtedilebileceklerini göstermektedir⁶².

Tablo 3: Esping-Andersen'in Refah Devletlerini Dekomüdifikasyon Derecelerine Göre Sınıflandırması

<i>Liberal Refah Devletleri</i>	
Avustralya	13,0
Amerika	13,8
Yeni Zelanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
<i>Muhafazakar Refah Devletleri</i>	
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
<i>Sosyal Demokrat Refah Devletleri</i>	
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Kaynak: Gøsta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton-N.J.: Princeton University Press, 1990, p. 52. & Mary C. King, "Strong Families or Patriarchal Economies? Southern European Labor Markets and Welfare in Comparative Perspective", *EUI Working Papers*, RSC No: 14, 2002, p. 9.

Esping-Andersen, yukarıdaki tabloda refah devletlerini cömertlik derecelerine ve yaşlılık maaşları, hastalık ödenekleri ve işsizlik sigortası ödeneklerinin durumuna göre ya da diğer bir ifadeyle piyasadan

⁶² Myles, Quadagno, *a.g.e.*, p. 39.

bağımsızlık, yani dekomüdifikasyon derecelerine göre sınıflandırmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere, dekomüdifikasyonun minimal olduğu devletler, liberal, en yüksek olduğu ülkeler ise, sosyal demokrat refah devletlerdir⁶³.

Sosyal demokratik rejim, kapsam olarak en fazla evrensel olan ve yarar düzeyi olarak en homojen⁶⁴ olan sosyal sigorta programlarına sahip ülkelerden oluşmaktadır. Liberal rejim, gelir araştırmaları ve özel sağlık ve emeklilik sigortası ile belirginleşen ülkelerden teşkil olmaktadır. Muhafazakar rejim ise, mesleki ve kamu-özel ayrımlarına göre farklılaşmış sosyal sigorta programlarına sahip ülkeleri kapsamaktadır. Bu kategorizasyon, Esping-Andersen'in 1999'da yaptığı yeni sınıflandırma için de temel olarak alınmıştır.

Esping-Andersen, yukarıdaki özelliklere göre, her ülkeye bir puan vermekte ve sonra bu puanları toplayarak ortaya çıkan skoru, ülkeleri refah rejimlerine göre sınıflandırmak için kullanmaktadır. Ancak, bu üç boyut arasındaki farklılık çok da açık değildir. Evrensel yarar sağlayan ülkeler, gelir araştırmasına en az başvurmaktadır. Dahası, yararların sunumu açısından evrensel ve eşitlikçi olan uluslar, emeklilik aylıkları ve sağlık sigortasının sağlanması bakımından, özel sektörden ziyade, devlet ağırlıklıdır⁶⁵.

Esping-Andersen'in sınıflandırmasında, refah rejimlerini sistematik bir karşılaştırma ile belirlemede üç eksen çok büyük önem taşımaktadır. Bunlar; refah rejimlerinin, ücretli işgücünü dekomüdifike edici boyutu (sosyal gereksinimlerin / hakların, örneğin devlet gibi piyasa dışı kurumlar tarafından sağlanabilmesi), refah hizmetlerinden yararlananları katmanlar halinde sınıflandıran / tabakalaştıran

⁶³ Ancak, yazarın bu tarihlerde yaptığı sınıflandırma çalışmalarında birçok sorunun olduğu daha sonra birçok yazar tarafından ortaya konmuş, Esping-Andersen daha sonraki yıllarda yaptığı çalışmalarda bu tartışmaları dikkate alarak, sınıflandırmasını geliştirmiştir. Örneğin, bu tarihlere bir "Güney Avrupa Refah Devletleri" sınıflandırması yapmamış, bu nedenle İtalya dışında, Yunanistan ve İspanya gibi güney ülkelerini sınıflandırmaya dahil etmemiştir. Bkz.: Mary C. King, "Strong Families or Patriarchal Economies? Southern European Labor Markets and Welfare in Comparative Perspective", *EUI Working Papers*, RSC No: 14, 2002, pp. 8-9.

⁶⁴ Refah rejimlerine homojenlik açısından bakıldığında, sosyal demokratik refah devletlerinin en homojen grubu oluşturduğu, Hristiyan demokratların ise en heterojen grubu oluşturdukları görülmektedir. Bkz.: Evelyne Huber, John D. Stephens, "Welfare State and Production Regimes in the Era of Retrenchment", *The New Politics of the Welfare State*, (Ed.: Paul Pierson), London: Oxford University Press, 2001, p. 3.

⁶⁵ Hick, Kenworthy, *a.g.e.*, pp. 1-4.

(stratification) boyutu ve hizmetlerin kimler tarafından sunulduğu (devlet-piyasa-aile) boyutudur⁶⁶.

Esping-Andersen, refah devletlerini dekomüdfikasyon düzeylerine göre değerlendirmektedir. Piyasa katkısı olmaksızın, ne ölçüde yararlar ve hizmetler sağlandığı ve vatandaşların, kendilerini piyasa güçlerinden bağımsız kılan sosyal haklara ne ölçüde sahip olabildiği, dekomüdfikasyon düzeyini ortaya koymaktadır. Dekomüdfikasyon kavramının öne çıkardığı fikir şudur: Modern refah devletlerinin uyguladığı sosyal politikalar, bireylerin “çalışma yaşamı dışında kalmalarına” olanak tanıyan bir gelir koruma düzeyi sağlamaktadır. Bu yolla, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için emeklerini herhangi bir fiyata satma zorunluluğu azalmaktadır. Böylece, düşük fiyatlara satın alınabilecek bir mal gibi davranılan insan emeği lehine, sosyal refah yararları bir tampon oluşturmaktadır. Farklı refah rejimleri, değişen oranlarda dekomüdfikasyon düzeylerine sahiptir ve bu durum, yararlar hak kazanma kuralları, caydırıcılar (gelir araştırması gibi) ve yarar düzeyleri incelenerek ölçülebilmektedir⁶⁷.

Esping-Andersen’in tabakalaşma anlayışı ise, bazı ülkelerde farklı sınıflara ve meslek mensuplarına yönelik farklı sosyal refah önlemlerinin sözkonusu olduğunu belirtmektedir. Örneğin, farklı meslek gruplarının farklı sigorta programlarınca kapsanması, statü farklılıklarını ve sınıf içi ayrılıkları ortaya çıkaracaktır.

Esping-Andersen son olarak, ülkeleri refah rejimlerine göre değerlendirirken, sosyal önlemlerin kimler tarafından alındığını değerlendirmektedir. Acaba, transfer ve hizmetler şeklindeki sosyal desteğin ana sağlayıcısı devlet midir, piyasa mıdır, gönüllü kuruluşlar mıdır⁶⁸ ya da aileler midir? Refah rejimi analizleri, refah devletinin tek

⁶⁶ Rebecca A. Van Voorhis, “Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research”, *Journal of Sociology and Social Welfare*, Vol.: XXIX, No: 4, December 2002, p. 4.

⁶⁷ A.e., p. 6.

⁶⁸ Esping-Andersen’e göre, refah sağlama sorumluluğu gerçekte devlet, piyasa ve aileler üzerindedir ve bunların refah sağlamadaki rolleri değişik refah rejimlerine göre değişmektedir. Bu üç kuruma ek olarak, dördüncü bir ayak daha vardır: Gönüllü sektör. Ancak, Esping-Andersen’e göre, gönüllü sektör, kullandığı finansal kaynak itibarıyla ya piyasa ya da devlet kurumları tarafından desteklendiğinden, asıl olarak sosyal politika sağlayan üç kurum vardır.

hizmet sağlayıcı olduğunu öne sürmemektedir. Ülkelere göre değişmekle birlikte, çoğu ülkede kamunun yanında (merkezi ve yerel yönetimler) özel kesimin de (piyasa ve gönüllü kuruluşlar) refah hizmetlerinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir⁶⁹.

Neo-liberaller, piyasaların önceliğine önem verirler (ve genellikle aileyi önemsemezler); muhafazakarlar ise daha çok aileye ve yerel toplulukların sosyal sorumluluklarına önem verirler; sosyal demokrasiye gelince, aile ve piyasanın her ikisinin de yetersiz güvenlik sağlayacağını düşünerek, kolektif bir çözüme yönelmişler, ancak asıl sorumluluğu devlete vermişlerdir⁷⁰.

Öte yandan, politika üreticilerin başlıca üç amaca ulaşmayı hedefledikleri dikkate alındığında (bunlar; yüksek istihdam düzeyi, yüksek eşitlik düzeyi ve dengeli bir bütçedir), sosyal demokrat yaklaşımın, daha çok yüksek istihdam ve yüksek eşitlik düzeylerine ağırlık verdiği, korporatistlerin yüksek eşitlik ve bütçe dengesine önem verdikleri, liberallerin ise, dengeli bütçe ve yüksek istihdam üzerine odaklandıkları görülmektedir⁷¹.

Esping-Andersen, refah devletinin bir parçası olan iş piyasaları üzerinde de durmuştur. Refah devletleri istihdam rejimlerini etkilemektedir; istihdam oranları, cinsiyete göre işgücüne katılım oranları, ortalama işsizlik süresi, vasıflı çalışmanın vasıfsız çalışmaya oranı ve çalışmaya katılma ve ayrılmada olası yollar üzerinde refah devletleri bir etken olarak gözükmektedir⁷².

Gönüllü kuruluşların, sosyal politika ve refah sağlamadaki fonksiyonlarına ilişkin daha detaylı bir çalışma için bkz.: İbrahim Uslu, “Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kar Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 1999.

⁶⁹ “Refah Karması” olarak adlandırılan bu konuda daha detaylı bilgi için bkz.: Süleyman Özdemir, “Sosyal Refah’ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: ‘Refah Karması’ ve Refah Sağlayıcı Kurumlar”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 48, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 98-127.

⁷⁰ Esping-Andersen, “Towards the Good Society...”, a.g.e., p. 13.

⁷¹ Fouarge, a.g.e., p. 11.

⁷² Ebbinghaus, Manow, a.g.e., pp. 5-10.

III. ESPING-ANDERSEN'İN SINIFLANDIRMASINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE KATKILAR

A. Eleştiriler

Daha önce belirtildiği gibi, refah yazınında en çok atf yapılan yazarın Esping-Andersen, eserin de onun 1990'da yazdığı kitap olduğu öne sürülmektedir. Gerçekten, böylesine büyük bir çalışmanın eleştiriye konu olması da anlaşılır bir husustur.

Esping-Andersen'in üçlü tipolojisi, rejim türleri arasındaki karmaşıklığı önemsemediği ve aşırı derecede basitleştirdiği için ve aile ve diğer enformel bağların refah sunumunda önemli rol oynadığı Güney Avrupa refah devletlerini sınıflandırmaya dahil etmediği için, başta Leibfried olmak üzere bazı kişilerce eleştirilmektedir. Daha sonraki sınıflandırmalarda, Güney Avrupa refah devletleri altında yer alan İtalya, İspanya gibi ülkeler, Kıta Avrupası refah rejimleri kategorisi içinde yer almıştır. Bunun yanında, ABD ile İngiltere'nin aynı kategori içinde yer alması da eleştirilmektedir. Çünkü, bu iki ülkenin kolay bir şekilde biraraya getirilmesi çok da mümkün gözükmemektedir. İngiltere, İskandinav modeline yakın olan bir evrensel Ulusal Sağlık Sistemi'ne sahiptir.

Yine, refah devleti sınıflandırmasında, refah devletlerinin cinsiyetle alakalı yönünü dikkate almadığı, kadınlara yönelik herhangi bir ayrıştırma yapmadığı için de feminist bakış açısına sahip eleştirmenlerce (Ostner ve Lewis 1995; Sainsbury 1996; O'connor, Orloff ve Shaver 1999) ciddi derecede eleştirilmektedir. Onlara göre, son 20 seneden fazla bir zamandır feminizmin sosyal bilimlerdeki önemli ve yaratıcı gücü, Esping-Andersen'in sınıflandırmalarında önemsenmemiştir⁷³.

Bu eleştirileri dikkate alan Esping-Andersen, 1999 yılındaki yeni kitabında, refah devletlerini "aileden bağımsızlık" (defamilialization) derecelerine göre de sınıflandırmıştır. Bu terimin anlamı, "aileleri yükten kurtarmak ve bireylerin yakınları üzerindeki refah bağımlılığını azaltmak"tır. Bu bağlamda, Güney Avrupa refah devletleri olarak sınıflandırdığı Akdeniz devletlerinde (İtalya, Portekiz ve İspanya), aile bağlarının diğer devletlere göre daha kuvvetli olduğunu belirtmektedir.

⁷³ King, a.g.e., p. 10. & Powell, Barrientos, a.g.e., p. 3. & Marangoz, a.g.e., s. 72.

Bu ülkelerde, kamunun aile hizmetlerine yönelik olarak yaptığı harcamalar en düşük düzeydedir. Daha sonra ise kıta Avrupası ülkeleri gelmektedir⁷⁴.

Esping-Andersen'in Three Worlds isimli yayınına yönelen diğer bir itiraz, refah devletlerini sınıflandırmada iş piyasası göstergelerine, sadece belirli bir grup açısından yaklaşmanın yanlış bir adım olduğunu iddia edenlerden gelmektedir. Refah fırsatları, resmi iş piyasası ile arasındaki ilişki tarafından belirlenmeyen kimseler için, dekomüdfikasyon, refah ediminde (bir hak olarak refah talebinde bulunmada) uygun olmayan bir yöntemdir. Eleştirilerin üzerinde ısrarla durduğu bir husus vardır, o da, Esping-Andersen'in hâlâ bir refah devletinin ne olması gerektiğiyle ilgili geleneksel bir sosyal demokratik modele (kapsamlı evrensel haklarla mücehhez bir tam istihdam toplumu) çok angaje olduğudur. Bu eleştirilerin en önemli kaynağı bazı feminist yazarlardır⁷⁵.

Bunların yanında, Esping-Andersen'in üçlü refah rejimi yapısının yeterli olmadığı, daha gerçekçi bir sınıflandırma için daha fazla sayıda rejim türüne gereksinim olduğu ve ülke sınıflandırmalarının doğru bir biçimde gerçekleştirilmediği de iddia edilmektedir⁷⁶.

B. Katkılar

Yukarıda da vurgulandığı gibi, zengin kapitalist ülkeleri niteleyen refah devletlerini sınıflandırmak ve birbirinden farklı yönlerini belirlemek için ortaya konan çabalar, Gøsta Esping-Andersen'in 1990 ve 1999 yıllarında yaptığı iki önemli çalışma tarafından yönlendirilmiştir. Her araştırmacı, Esping-Andersen'in oluşturduğu kategorizasyonu kabul etmemiş, bazıları önemli eleştirilerde bulunmuş, bazıları Esping-Andersen'in sınıflandırmasını daraltmış, bazıları ilaveler yapmış, bazıları ise daha başka açılardan sınıflandırma girişimlerinde bulunmuştur.

Esping-Andersen'in bu çalışmaları son derece önemli birer kilometre taşıdır. Çünkü, gerçekten karşılaştırma temeline dayalıdır

⁷⁴ Bkz.: Gøsta Esping-Andersen, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, New York, Oxford University Press, 1999, p. 71. & King, a.g.e., pp. 11-12.

⁷⁵ C. Pierson, a.g.e., p. 781.

⁷⁶ Paul Pierson, "Three Worlds of Welfare Research", *Comparative Political Studies*, Vol.: 33, Issue: 6-7, Aug/Sept. 2000, p. 12.

(daha önceki karşılaştırmalı çalışmaların çoğu, belirlediği bir göstereyi geri kalanlarla kıyaslama eğiliminde olmuştur) ve devleti basit bir sosyal güvenlik aygıtı olarak görmekten ziyade, refahın ekonomi politikası üzerinde durmaktadır. 1990'ların karşılaştırmalı refah devleti literatürü içinde yer alan çalışmaların çoğu, Esping-Andersen'in bu çalışması üzerine kurulmuş, bu üç tür sisteme yeni ek sistemler veya alternatif sistemler öneren bir çaba ortaya çıkmıştır⁷⁷.

Esping-Andersen'den sonra, daha yakın zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda, refah kapitalizmini üç rejim türüyle sınırlandırmak yetersiz görülmüş ve sınıflamaya daha başka rejimler de eklenmiştir. Örneğin, bazı araştırmacılara göre, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki "radikal" refah devletleri, Anglo-Amerikan liberal refah devleti rejimlerinden farklıdır. Bu ülkelerde, yüksek ücretler yoluyla eşitsizlik azaltılmış, endüstriyel ilişkiler refah sonuçları üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan, Castles ve Ferrare ise, "Güney Avrupa refah devletleri"nin, Kıta Avrupası refah rejimi başlığı altında ele alınmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Bir başka rejim sınıflandırma teşebbüsü ise, dağılan Sosyalist Bloğu ülkeleri üzerine dikkatleri çekmektedir. Diğer yandan, Japonya'nın sınıflandırılması örneği de bazı problemler doğurmuştur. Bazıları Japonya'yı Konfüçyen refah ideolojisi ya da liberalizm ve muhafazakar refah devletlerinin melez bir karışımı olarak görmektedir⁷⁸.

Sınıflandırma girişimine bir başka aday ise, "Australasia" olarak adlandırılan Avustralya ve Asya'nın bir kısmını içeren bölgeyi kapsamaktadır. Son olarak, Latin Amerika'daki refah düzenlemeleriyle ilgili olarak da büyüyen bir ilgi vardır. Bu bölgede Şili emeklilik sistemi, en büyük ilginin odağı olmuştur. 1994'de Dünya Bankası'nın Şili'yi, Batı dünyasının örnek alması gereken ve yaşanan toplumların problemlerine bir çözüm olabilecek bir model olarak açıklaması üzerine, ülke ile ilgili çok sayıda araştırmalar ve incelemeler yapılmıştır.

Aşağıda, bunların bir kısmının üzerinde daha detaylı bir şekilde durulacaktır.

1. Güney Avrupa Refah Rejimleri

İlk kategoride "Güney Avrupa refah rejimleri" (Southern European welfare regimes) ele alınabilir. Muhtemelen Kıta Avrupası modeli altında yer alabilir. Bu model Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya (bir bütün olarak ya da İtalya'nın güneyini) ve belirli bir oranda İrlanda Cumhuriyeti'ni içermektedir.

Temel üç sınıflandırma ile yetinmeyen araştırmacılar, Esping-Andersen'in analizinin boşluklarını doldurmaya çalışmışlardır. Bunlardan en önde geleni, Leibfried⁷⁹ tarafından ortaya atılan dördüncü bir refah rejimi türüdür. Leibfried, Avrupa Birliği'nin güney kısmında "Latin Kuşağı Ülkeleri" olarak nitelendirdiği farklı bir refah devleti türünü saptamıştır. Leibfried, aslında, Esping-Andersen'in yapmış olduğu tasnife, Titmuss'un modelindeki dördüncü unsuru eklemenin uygun olacağını düşünmüştür. Bu unsur, Titmuss'un "tam oluşmamış refah devleti modeli"dir.

Güney Avrupa refah rejimi, çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Örneğin, "Tam Oluşmamış Model" (Rudimentary), "Katolik Korporatist Model" (Catholic Corporatist) ya da "Latin Kuşağı Modeli" (Latin Rim) gibi. Bu tür refah rejimlerinin bir özelliği olarak, yasal, kurumsal ve sosyal alanda tam bir gelişme henüz sağlanamamıştır⁸⁰.

Güney Avrupa refah rejimlerini kısaca şu şekilde nitelenebilir: Bu ülkelerin kurumsal yapısı ve vatandaşlarına sağladığı sosyal olanaklar çok yetersizdir. Ancak, bunların Anayasa ve ilgili yasalarına bakıldığında, modern bir refah devletinde olması gereken bütün kurumsal gelişmelerin vaat edilmiş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu ülkeleri gerçek anlamda bir refah devleti olmaktan çok, "vaatler devleti", yahut da "kurumsallaşmış vaatler devleti" olarak adlandırmak doğru olacaktır⁸¹.

⁷⁹ Stephan Leibfried, "Towards a European Welfare State", *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, (Ed.: C. Jones), London: Routledge Press, 1993, pp. 133-156.

⁸⁰ Pringle, a.g.e., p. 10. & Marangoz, a.g.e., s. 73.

⁸¹ Meryem Koray, "Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği", *Görüş Dergisi*, TÜSİAD Yay., Sayı: 57, Aralık 2003, s. 72. Öte yandan, ülkemizin bu refah rejimlerinden hangisine benzediği üzerinde durulacak olursa, kuşkusuz bizdeki refah modeline en uygun rejim türünün "Güney Avrupa Refah Modeli" olduğu görülecektir. Bizde de, bu ülkelere benzer bir şekilde, yalnızca "kurumsallaşmış vaatler devleti"nden söz etmek mümkündür.

⁷⁷ Pringle, a.g.e., pp. 8, 10.

⁷⁸ Ebbinghaus, Manow, a.g.e., p. 9.

Daha yakın bir zamanda ise, Maurizio Ferrera, “güney” refah modelini tanımlamaya yardımcı olacak bir dizi ayırıcı özelliği ortaya koymuştur. Bu özellikler; son derece parçalı ve çarpık gelir koruma sistemleri (son derece cömert emekli maaşları ile önemsenmeyecek derecede az miktarda emekli maaşları birarada), gelişmemiş devlet kuruluşları yoluyla kısmen gerçekleşen ulusal sağlık sistemleri ve hizmet sunumudur. Bu ülkeler, uygulamada büyük oranda, geleneksel bir sistem olan aileye ve Katolik Kilisesi’nin sosyal desteğine dayanmaktadır.

Bu ülkelerin bir kısmında, çok fazla sayıda politik vaatler, seçim sandığına endeksli parti politikaları ve zayıf bir devlet kapasitesi (vergileri artırmak ve daha düzenli hizmet sunmak açılarından) aynı anda birarada olduğundan, şimdiye kadar birtakım zorluklarla krizlerin üstesinden gelebilmiş Kuzey Avrupa ülkelerinden farklı olarak, bu özelliklerin daha şiddetli “mali krizleri” tetikleyebileceğine dair beklentiler vardır⁸². Güney Avrupa refah devletleri de, bazı muhafazakar Kıta Avrupası ülkeleri ile benzer problemleri yaşamakta; bunun yanında kendine has özellikleri de barındırmaktadır.

İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İtalya’da refah devletinin gelişimi, Kuzey Avrupa’dan daha sonra gerçekleşmiştir. Bu ülkeler daha zor sosyo-ekonomik koşullarla başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Bunların sosyal transfer sistemleri, bazı meslek grupları için cömertliğin doruklarına ulaşmış, bunun yanında bazı gruplar içinse geniş koruma boşlukları sözkonusu olmuştur. “İçerde olanlar” (insiders) ve “dışarıda olanlar” (outsiders), koruma ve fırsatlar bakımından keskin bir şekilde ayrılmıştır.

Bu ülkelerde kayıtdışı ekonomi geniştir ve ciddi etkinlik ve eşitlik sorunları doğurmaktadır. Kamu hizmetleri hâlâ eşit olmayan bir biçimde dağıtmakta ve bazı durumlarda yetersiz ve / veya etkisiz bulunmaktadır. Bu yüzden, bu ülkeler kapsamı değiştirmeye zorlanmakta, içeridekiler için daha az cömert yararlar sunarken, dışarıdakiler için de daha az sayıda yeni yararlar ve hizmetler sağlamaktadır. Bunu gerçekleştirirken karşılaşılan asıl zorluk, demografik yapının gittikçe kötüleşmesidir. Çünkü, Güney Avrupa

nüfusu (özellikle İtalya ve İspanya) dünyada en hızlı yaşlanan ülkelerin başında gelmektedir⁸³.

2. Doğu Avrupa Refah Rejimleri

Artan ilginin yöneldiği bir diğer alan ise, eski Sovyetler Birliği’nin geçiş halindeki refah devletleri, özellikle Doğu Avrupa’da olan ülkelerdir. 1980’lerin sonunda, Doğu Avrupa’nın komünist ülkelerinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimler, Sovyet güdümündeki komünist rejimlerin sonunun geldiğini haber veriyordu. Esping-Andersen’in 1990’da çerçevesini çizdiği sınıflandırma, anlaşılır bir şekilde Doğu Avrupa’da ortaya çıkan yeni demokrasileri içermekten uzak kalmıştır. Bu sebeple, birçok araştırmacı, Esping-Andersen’in sınıflandırmasını, Doğu Avrupa’nın halihazırdaki durumuna uydurmaya çalışmıştır⁸⁴. Dolayısıyla, yeni bir tür olarak “Doğu Avrupa Refah Rejimleri” (East European Welfare Regimes)’nden bahsedilir olmuştur.

Doğu Avrupa refah rejimi kapsamındaki ülkelerin de içinde yer aldığı eski Sovyet türü ekonomik rejimlerde, refahın sağlanması, tamamen “tam istihdam”ın sağlanmasına paralel gitmekteydi. Bu ülkelerde, rejim değişikliği ardından gelen piyasalaştırma ve özelleştirme süreçleri, devlet tarafından alınan kamu refah önlemlerinde bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Hem ekonominin genel durumu ve hem de yeni devletlerin yönetim kapasitesi ile ilgili olarak post-komünist deneyimde büyük değişimler sözkonusudur.

3. Asya Refah Rejimleri

Refah devleti ile ilgili olarak yapılan karşılaştırmalı çalışmalar ve refah devletlerini sınıflandırma çabaları, şimdiye kadar gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ülkeler, zengin istatistiki bilgilerin var olduğu ve çok fazla araştırmacının yaşadığı ülkelerdir. Ancak, bu ülkeler dışında da refah konularına artan oranda ilgi duyulmuştur. Japonya’nın ekonomi politikası ve istihdama dayalı refahı, Japon “ekonomik mucizesi”ni açıklamada uzun zaman temel bir neden olarak görülmüştür. Şimdiye kadar bir “Japon veya Konfüçyen refah modeli” oluşturma çabaları sınırlı başarı göstermiş olmasına rağmen, bu ilgi komşu “Asya Kaplanları”na doğru yayılmıştır. Örneğin,

⁸² C. Pierson, a.g.e., p. 780.

⁸³ Ferrera, Hemerijck, Rhodes, a.g.e., p. 433.

⁸⁴ Pringle, a.g.e., pp. 10, 108.

Ian Guogh⁸⁵'un "Asya refah rejimleri" (Asian Welfare Regimes)'ni açıklamaya yönelik çalışmaları dikkate değerdir.

Yine, Ramesh Mishra da, kitabında refah rejimlerini (kitaptaki deyimlerle kapitalizmi) üçe ayırarak incelemektedir. Anglo-Sakson (Amerika), Batı Avrupa (Almanya) ve Doğu Asya (Japonya). Görüldüğü üzere, Esping-Andersen'in sosyal demokrat ve muhafazakar refah rejimleri "Batı Avrupa" kategorisi altında ele alınmakta, "Doğu Asya refah modeli" yeni bir rejim türü olarak ilave edilmektedir⁸⁶.

4. Radikal Refah Rejimleri

Diğer bir kategori ise, Castles ve Mitchell'in, Esping-Andersen'in orijinal sınıflandırmasını yeniden yorumlaması ile ortaya çıkmıştır. Castles ve Mitchell⁸⁷, Esping-Andersen'in tipolojisini hem teorik hem de ampirik bakımdan incelemiş, inceleme sonucunda üçlü refah rejimine bir dördüncünün ("radikal rejim" - radical regime) eklenmesi gerektiği kanaatine ulaşmışlardır. Avustralya, Yeni Zelanda, ve İngiltere gibi ülkeler, Esping-Andersen'in sınıflandırmasında "liberal rejimler" olarak görülmektedir. Ancak, Castles ve Mitchell, bu ülkelerin, düşük harcamalar, artı yüksek yeniden dağıtım düzeyleri ile, kendine özgü bir radikal rejim türü olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürmektedir⁸⁸.

Castles ve Mitchell'in ilk üç rejimi, büyük oranda Esping-Andersen'in sınıflandırmasının bir kopyasıdır⁸⁹. A rejimi (düşük transferler ve yarar eşitliği), liberal rejim türüne karşılık gelmektedir. B

⁸⁵ Ian Gough, "Welfare Regimes in East Asia and Europe: Comparisons and Lessons", Presented at World Bank Conference on **Towards the New Social Policy Agenda in East Asia**, Paris, 27 June 2000, pp. 1-39.

⁸⁶ Ramesh Mishra, **Globalization and the Welfare State**, Massachusetts: Edward Elgar Publ. Lmt., 1999, p. x.

⁸⁷ F. Castles, D. Mitchell, "Identifying Welfare State Regimes", **Governance**, Vol.: 5, Issue: 1, 1992, pp. 1-26.

⁸⁸ Ancak, bu ülkelerin hepsinde (özellikle Yeni Zelanda ve İngiltere'de), vergi rejimleri günümüzde, konu ile ilgili dataların toplandığı (1980'ler) zamandakinden daha az artan oranlı olduklarından, burada geçen "radikalizm" şimdi tarihin bir parçası olarak görülebilir. Bkz.: C. Pierson, **a.g.e.**, p. 779.

⁸⁹ Castles, daha sonra 1998 yılındaki başka bir yayınında, 21 OECD ülkesindeki sosyal politikaları incelemiş ve refah rejimlerini kültürel bölgelere göre yeniden sınıflandırmıştır. Bu yeni sınıflar: "İngilizce konuşulan ülkeler modeli" (English-speaking), "kıta modeli" (continental), "İskandinavya modeli" (Scandinavian) ve "Güney modeli" (Southern)'dir. Sadece İsviçre ve Japonya bu sınıflandırmaya düzgün bir şekilde uymamaktadır. Bkz.: F. Castles, **Comparative Public Policy**, Cheltenham: Edward Elgar Publ., 1998.

rejimi (yüksek transferler / düşük yarar eşitliği) muhafazakar rejim türüne, D rejimi ise (yüksek transferler ve yarar eşitliği) sosyal demokratik rejim türüne denk düşmektedir. Bunların yanında, bir de dördüncü bir rejim türü (C) vardır ki (düşük transferler / yüksek yarar eşitliği), yukarıda ismi geçen bazı ülkeler de bu rejim türü içinde yer almaktadır⁹⁰.

SONUÇ

Bu makalede, refah devleti literatürü kapsamında ele alınan konulardan birisi olan "refah devletlerinin sınıflandırılması" çalışmaları üzerinde durulmuş, tarihsel süreç içinde çeşitli yazarlarca öne sürülen farklı refah modellerinin neler olduğu belirtilmiş, bunlardan özellikle Esping-Andersen'in yaptığı refah rejimleri sınıflandırmasının literatüre olan katkısı vurgulanmıştır. Esping-Andersen'in sınıflandırmasına göre, gelişmiş ülkeler üç tür refah rejimi altında ele alınmaktadır. Birinci tür olan "İskandinav refah rejimleri", refah devletlerinin en gelişmişlerinin yer aldığı bir kategoridir. Sınıflandırmanın ikinci türü, orta düzeyli refah devletlerinin yer aldığı "Kıta Avrupası refah rejimleri"dir. Sonuncusu ise, en zayıf refah devletlerinin yer aldığı "liberal refah rejimleri"dir. Dolayısıyla, refah modelleri açısından sıralama yapılırsa, "İskandinav refah modeli" sıralamanın üstünde yer almakta, onu "Kıta Avrupası refah modeli" izlemekte, en alt sıralarda ise "liberal refah modeli" yer almaktadır.

Diğer yandan, küreselleşme ile birlikte üzerinde durulması gereken bir husus vardır. Şöyle ki; bir kısmı "kalıntı refah anlayışı" (ABD), bir kısmı ise gelişmiş "kurumsal refah anlayışı" (İsveç) benimseyen bu ülkelerin⁹¹ zaman içerisinde bir değişim sürecinden geçmekte olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Refah devletlerinin gelişimine bakıldığında, son çeyrek yüzyıla gelinceye kadar bütün sanayileşmiş Batı toplumlarında, refah anlayışının kalıntı refah anlayışından, kurumsal refah anlayışına doğru evrildiği görülmektedir. Neo-liberalizmin hakim düşünce akımı haline geldiği 1970'li yıllar sonrası yeni dönemde ise, tam tersi bir doğrultuda, kurumsal olandan kalıntı olan anlayışa doğru bir yöneliş başlamıştır. Bunun kabaca anlamı

⁹⁰ Powell, Barrientos, **a.g.e.**, p. 5.

⁹¹ Abdülkerim Çalışkan, "Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2001, s. 7.

şudur: Refah devletleri, en gelişmiş refah devleti modeli olan “İskandinav refah modeli” yönünde bir yol takip ederken, küreselleşme sonrası dönemde bu çizgisini tersi bir yöne kaydırmış, yani liberal refah devleti modeli çizgisini takip etmeye başlamıştır.

KAYNAKLAR

- Akalın, Güneri, **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Ankara: TİSK Yay., 2002.
- Arın, Tülay, “Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi”, **Türkiye’de Bütçe Harcamaları**, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1996, s. 55-74.
- Arın, Tülay, “Sosyal Hakların Emekgücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, **Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği**, İstanbul: TMMOB Yay., 6-7-8 Ekim 1997, s. 191-209.
- Bilen, Mahmut, “Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2002.
- Castles, F., **Comparative Public Policy**, Cheltenham: Edward Elgar Publ., 1998.
- Castles, F., D. Mitchell, “Identifying Welfare State Regimes”, **Governance**, Vol.: 5, Issue: 1, 1992, pp. 1-26.
- Çalışkan, Abdülkerim, “Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2001.
- Ebbinghaus, Bernhard, Philip Manow, “Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism”, **Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA**, London: Routledge, 2001, pp. 1-22.
- Esping-Andersen, Gøsta, “After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy”, **Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies**, (Ed.: Gøsta Esping-Andersen), London: Sage Publ. s, 1996, pp. 1-31.
- Esping-Andersen, Gøsta, “Towards the Good Society, Once Again?”, **Why We Need a New Welfare State?**, (Ed.: Gøsta Esping-Andersen), New York: Oxford University Press, 2002, pp. 1-25.
- Esping-Andersen, Gøsta, **Social Foundations of Postindustrial Economies**, New York, Oxford University Press, 1999.
- Esping-Andersen, Gøsta, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Oxford: Polity Press, 1990.
- Ferrera, Maurizio, Anton Hemerijck, Martin Rhodes, “Recasting European Welfare States for the 21st Century”, **European Review**, (Special Issue on “The Future of the Welfare State”), (Ed. Stephan Leibfried), 2000, pp. 427-446.
- Fouarge, Didier, **Costs of Non-Social Policy: Towards an Economic Framework of Quality Social Policies - and the Costs of Not Having Them**, Report for the Employment and Social Affairs DG, January 2003, pp. 1-49.
- Furniss, N., T. Tilton, **The Case for the Welfare State**, Bloomington: Indiana University Press, 1977.
- Goodin, Robert E., Bruce Headey, Ruud Muffels, Henk-Jan Dirven, **The Real Worlds of Welfare Capitalism**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Gough, Ian, “Welfare Regimes in East Asia and Europe: Comparisons and Lessons”, Presented at World Bank Conference on **Towards the New Social Policy Agenda in East Asia**, Paris, 27 June 2000, pp. 1-39.

- Greve, Bent, **Historical Dictionary of the Welfare State**, London: The Scarecrow Press, 1998.
- Hick, Alexander, Lane Kenworthy, **Varieties of Welfare Capitalism**, LIST Working Paper Series, No: 316, New York: Syracuse University, August 2002, pp. 1-39.
- Huber, Evelyne, John D. Stephens, "Welfare State and Production Regimes in the Era of Retrenchment", **The New Politics of the Welfare State**, (Ed.: Paul Pierson), London: Oxford University Press, 2001, pp. 1-40.
- Jochen Clasen, Wim van Oorschot, "Changing Principles in European Social Security", Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on **Welfare Reforms for the 21st Century**, Oslo, 5-6 April 2002, pp. 1-24.
- King, Mary C., "Strong Families or Patriarchal Economies? Southern European Labor Markets and Welfare in Comparative Perspective", EUI Working Papers, RSC No: 14, 2002, pp. 1-26.
- Koray, Meryem, "Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği", **Görüş Dergisi**, TÜSİAD Yay., Sayı: 57, Aralık 2003, s. 64-74.
- Leibfried, Stephan, "Towards a European Welfare State", **New Perspectives on the Welfare State in Europe**, (Ed.: C. Jones), London: Routledge Press, 1993, pp. 133-156.
- Lewis, Jane, "Gender and the Development of Welfare Regimes", **Journal of European Social Policy**, Vol.: 2, Issue: 3, 1992, pp. 159-173.
- Marangoz, Şermin, "Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler", (Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2001.
- Mishra, Ramesh, **Globalization and the Welfare State**, Massachusetts: Edward Elgar Publ. Lmt., 1999.
- Myles, John, Jill Quadagno, "Political Theories of the Welfare State", **Social Service Review**, March 2002, pp. 34-57.
- Orrloff, Ann, "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States", **American Sociological Review**, Issue: 58, 1993, pp. 303-328.
- Özdemir, Süleyman, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul: İTO Yayını, 2004.
- Özdemir, Süleyman, "Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: 'Refah Karması' ve Refah Sağlayıcı Kurumlar", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 48, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 98-127.
- Özdemir, Süleyman, "Kâr Gütmeyen Kuruluşlar" (KGK) ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt: 48, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 129-161.
- Özdemir, Süleyman, "Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme", **AB-Türkiye & Endüstri İlişkileri**, (Editör: Alpay Hekimler), İstanbul: Beta Yay., 2004, s. 589-639.
- Özdemir, Süleyman, "Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan), Cilt: 55, Sayı: 1, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2005, 41 s., (baskıda)

- Özdemir, Süleyman (Çev.), "Avrupa Sosyal Güvenliğinde Değişen İlkeler", (Jochen Clasen, Wim van Oorschot), **Sosyal Siyaset Konferansları**, 48. Kitap, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 273-313.
- Özdemir, Süleyman (Çev.), "Ulusal Refah Devletleri, Avrupa Entegrasyonu ve Küreselleşme: Gelecek Yüzyıl İçin Bir Perspektif", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt: 45, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2003, s. 231-257.
- Pierson, Christopher, "Contemporary Challenges to Welfare State Development", **Political Studies**, 1998, Issue: XLVI, pp. 777-794.
- Pierson, Paul, "Three Worlds of Welfare Research", **Comparative Political Studies**, Vol.: 33, Issue: 6-7, Aug/Sept. 2000, pp. 791-822.
- Powell, Martin, Armando Barrientos, "Theory and Method in the Welfare Modelling Business", Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on **Welfare Reforms for the 21st Century**, Oslo, 5-6 April 2002, pp. 1-18.
- Pringle, Keith, "Europe and Social Welfare", Chapter 1 in **Children and Social Welfare in Europe**, Buckingham: Open University Press, 1998, pp. 1-19.
- Schut, J. Wildeboer J., Vrooman, P. Beer, **On Worlds of Welfare**, The Hague: Social and Cultural Planning Office Publ., 2001.
- Sözer, Ali Nazım, **Sosyal Devlet Uygulamaları**, Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yay., 1997.
- Sözer, Ali Nazım, **Türkiye'de Sosyal Hukuk**, Ankara: Kamu-İş Yay., 1994.
- Spicker, Paul, "Social Policy", **An Introduction to Social Policy**, (Çevrimiçi): <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/socpolf.htm>, 13.03.2003, pp. 1-7.
- Spicker, Paul, "The Politics of Welfare", **An Introduction to Social Policy**, (Çevrimiçi): <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/politics.htm>, 13.03.2003, pp. 1-5.
- Stephens, John D., "The Scandinavian Welfare States: Achievements, Crisis, and Prospects", **Welfare State in Transition: National Adaptations in Global Economies**, (Ed.: Gøsta Esping-Andersen), London: Sage Publ., 1996, pp. 32-65.
- Taylor-Gooby, Peter, "Zor Zamanlarda Sosyal Devleti Desteklemek: Hesabı Kim Ödeyecek?", (Çev.: Şenay Gökbayrak), **Journal of European Social Policy**, Vol.: 11, No: 2, May 2001, (Çevrimiçi): <http://www.fisek.org/birliklikler-yerelstk-gorusler-gokbayrak2.php>, 29.03.2003, s. 1-3.
- Titmuss, Richard, **Essays on the Welfare State**, London: Allen and Unwin Publ, 1958.
- Titmuss, Richard, **Social Policy**, London: Allen and Unwin Publ., 1974.
- Uslu, İbrahim, "Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kar Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 1999.
- Voorhis, Rebecca A. Van, "Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research", **Journal of Sociology and Social Welfare**, Vol.: XXIX, No: 4, December 2002, pp. 3-18.